

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. І.І.МЕЧНИКОВА

На правах рукопису

КУСАКОВСЬКА Вікторія Анатоліївна

Куса

СПІВВІДНОШЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ТА АКТУАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ
СЛОВА В АНГЛІЙСЬКІЙ СУБМОВІ АРХІТЕКТУРИ ТА МІСТОБУ-
ДУВАННЯ /ДОСВІД ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДАНИХ ЧАСТОТНОГО СЛОВ-
НИКА/

Спеціальність 10.02.04 - германські мови
/англійська мова/

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса - 1994

00777577 (1)

Ав 30.386

Робота виконана в Одеській державній академії будівництва та архітектури.

Науковий керівник - доктор філологічних наук, професор
БЕРЕСНЄВ Сергій Данилович

Офіційні опоненти:

- доктор філологічних наук, професор МІЗЕЦЬКА Віра Ярославівна
- кандидат філологічних наук, доцент НЕВРЕБА Марія Миколаївна.

Провідна організація - Одеський державний педагогічний інститут ім. К.Д.Ушинського

Захист відбудеться 30 червня 1994 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради з філологічних наук, шифр К 068.24.08 в Одеському державному університеті /270058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд. II6/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Одеського університету.

Автореферат розіслано " 28 " травня 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Тхор Н.М.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

43 - 30.2006

Реферована дисертація є спробою дослідження співвідношення віртуального та актуального значення слова в англійській субмові архітектури та містобудування /АМ/. Актуальне значення слова розуміємо як значення знака в конкретному випадку його реалізації, а віртуальне значення розглядаємо як "інваріантну основу мовленнєвих реалізацій, як словниковий факт. факт пам'яті" /М.В.Нікітін/.

В останні десятиліття в лінгвістиці спостерігається зростання інтересу до проблем дослідження плану змісту різних мов в цілому й, зокрема, до лексичної семантики. Велика увага надається вивченню різних функціональних стилів, дослідженню субмов науки та техніки, побудові їх імовірнісних моделей.

Укладання інвентарів лексичних значень слів, що реалізуються у текстах спеціальних субмов, необхідне для вирішення завдань прикладного характеру, таких, як створення машинних мов, програм автоматизованого перекладу спеціальних текстів, автоматизованих систем навчання й т.п.

Згадані вище прикладні завдання вимагають розв'язання теоретичних питань, пов'язаних з аналізом характеру функціонування лексичних одиниць у складі текстів. Як відомо, існує два шляхи дослідження семантики слів - від словника до тексту й від тексту до словника. Другий шлях видається більш оптимальним, оскільки дозволяє створити імовірнісну модель лексики й розглядати лексичні одиниці у системі зв'язків, що проявляються у межах конкретної субмови, яка обслуговує певну предметну сферу. Вивченню функціонування лексичних одиниць у субмовах науки й техніки присвячено ряд дисертацій /Н.П.Томасевич, Г.Ф.Дьяченко, Г.Я.Почтарук, С.А.Павлова та ін./.

Незважаючи на те, що в сучасній лінгвістиці надається велика увага вивченню функціонування лексичних одиниць у конкретних субмовах й встановленню зв'язків між інформаційною вартістю слів та їх кількісними характеристиками, особливості семантики різних класів слів це не одержали достатнього висвітлення й потребують подальшого дослідження.

Сказане вище дозволяє говорити про актуальність реферованої дисертації.

Безпосереднім об'єктом дослідження обрано клас іменників, що функціонують у субмові АМ. Це зумовлено великою силою охоплення тексту й високим ступенем інформативності даного класу слів/імен-

ники охоплюють 26,26% тексту субмови АМ/.

Мета роботи полягає в дослідженні характеру реалізації семантичних значень іменників у субмові АМ та вивченні причин, що його зумовлюють.

Згідно з поставленим метам необхідно було розв'язати ряд часткових завдань:

- створити частотний словник англійської субмови АМ й виділити базову субмову;

- виділити корпус іменників; розподілити їх за тематичними групами й зонами частоти;

- здійснити аналіз значень іменників, що входять до тематичних груп /з урахуванням їхніх частотних та функціональних характеристик/;

- дослідити змістову структуру значень іменників, що входять до найчастотніших тематичних груп; визначити набір інваріантних та диференційних ознак;

- виділити групу височастотних іменників, що проявляють багатозначність у межах субмови АМ, й дослідити особливості їх актуалізації;

- визначити ЛСВ багатозначних іменників, що функціонують у субмові АМ / у складі area, block, development, facility, floor, unit /;

- виявити семантичні угруповання лексичних одиниць, що сполучаються з даними іменниками, т.т. вивчити характер лексичної сполучуваності останніх.

Матеріалом роботи стала вибірка оригінальних текстів предметної сфери АМ загальним обсягом у 200 000 слівживань /СВ/. До вибірки увійшли тексти з англійських та американських періодичних видань за 10 років /1978-1988/. Для формування вибірки використовувалися журнали п'яти найменувань: "Town & Country Planning", "The Architect", "The Architect's Journal", "The Architectural Review", "Building Design & Construction".

В результаті обробки вибірки було укладено частотний словник АМ, що включає 6464 слова з частотами від І6726 до І включно. Виділено базову мову даної предметної області - 2127 слів у діапазоні частот від І6726 до І0 включно. Слєча базової мови охоплюють модельовані тексти на 87,43%. Далі було відібрано 22970 прикладів вживання іменників, що входять до тематичних груп лексикі субмови АМ.

Як лексикографічні джерела були використані одномовні тлумачні словники англійської мови, двомовні загальні й галузеві словники /усього 9 найменувань/. Теоретично дисертація ґрунтується на 143 працях спеціальної літератури.

Застосовувалися такі методи дослідження: імовірнісне моделювання лексики субмови, аналіз словникових дефініцій, контекстологічний аналіз, елементи компонентного й дистрибутивного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше укладено частотний словник англійської субмови АМ й виділено базову мову. В роботі здійснено аналіз співвідношення віртуального й актуального значення імен на парадигматичному й синтагматичному рівнях в плані вивчення особливостей реалізації системних значень у мовленнєвому ландшафті, змістової структури лексико-семантичних варіантів, модифікації актуального значення в контексті, зв'язку між частотністю слова та його багатозначністю, а також залежності смислу ЛСВ від ознаки автосемантиї/синсемантиї.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що дані про функціонально-семантичні й кількісні характеристики значень іменників, які реалізуються у субмові АМ, можуть зробити певний внесок в подальшу розробку теорії субмов, лексикології та лексикографії.

Дані, одержані в процесі розв'язання перерахованих часткових завдань, можуть знайти практичне застосування при створенні програм автоматизованого перекладу й ануотування спеціальних текстів та документів, у методичних посібниках, при створенні автоматизованих учбових курсів та навчальних систем для студентів архітектурних факультетів.

Апробація роботи проводилася у вигляді доповідей та повідомлень на засіданнях кафедр іноземних мов Одеського державного політехнічного університету та Одеської державної академії будівництва та архітектури, на підсумкових науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ОДАБА 1990-1993 рр. Про результати дослідження доповідалося у 1990 р. на науково-методичній конференції "Обучение профессионально-организованной иноязычной речевой деятельности" /Калінінград/ та на II Зональній науково-методичній конференції "Теория и практика перевода" /Свердловськ/, у 1991 р. - на науково-методичній конференції "Современная технология обучения

многостранному языку в высшей школе" /Воронеж/. По темі роботи є 6 публікацій загальним обсягом у 8,92 друк. арк.

На захист виносяться наступні положення.

1. У субмові АМ реалізується лише певна частина віртуальних значень, існуючих у системі мови. Актуальні значення проявляються у вигляді різних ЛСВ, функціонування яких має системний характер й обумовлюється особливостями самої предметної сфери, а також семантичним потенціалом слова.

2. ЛСВ, об'єднані у тематичні групи згідно з позамовними критеріями, т.т. на підставі предметно-логічної спільності, можуть утворювати лексико-семантичні угруповання на основі домінантної інваріантної ознаки у Їній змістовій структурі.

3. Актуальне значення слова у субмові АМ співпадає зі звичайним осмисленням цього слова у позаконтекстній позиції /віртуальним значенням/ при реалізації автосемантичного ЛСВ. Значні відхилення актуального значення від віртуального спостерігаємо у випадку реалізації синсемантичного ЛСВ, котрий належить до загальнонаукового шару лексики. У цьому випадку відбувається поява нових ЛСВ чи додаткових актуальних смислів, не зареєстрованих тлумачними й галузевими словниками.

Структура і зміст розділів. Дисертація обсягом у 128 сторінок складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаної літератури, списку джерел, вибірки та словників.

У вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, теоретичну й практичну значимість, сформульовано основні завдання дослідження.

У першому розділі формулюються вихідні поняття, аналізуються різні підходи до визначення й вивчення мовного значення, і зокрема, лексичного значення слова, викладається трактовка віртуального та актуального значень словесних знаків у сучасній лінгвістиці. Далі описується матеріал та методика дослідження.

У дисертації віддає перевагу прийнятому у вітчизняному мовознавстві розумінню лексичного значення. Більшість лінгвістів при визначенні лексичного значення слова підкреслюють його зв'язок з поняттям та відображення у понятті реальної дійсності. Значення розглядається як комплексна величина, що включає інтелектуально-емоційний зміст слова, його зв'язок з певними поняттями, предмету

співвіднесеність й відношення слова до інших мовних одиниць.

Проблема співвідношення віртуального /словниково-мовного/ значення слова та значення актуального /мовленнєвого/ пов'язана в першу чергу з розмежуванням мови, мовлення й мовленнєвої діяльності. Сутність актуалізації віртуального значення полягає в тому, що на рівні мови існує зв'язок між мовним елементом, який позначає певне поняття, та сигніфікатом, а в мовленні встановлюється зв'язок між мовним елементом, який позначає певне поняття, й денотатом /див. про це В.Г. Гак, Ф.А. Літвін/.

Відбір значення являє собою одноразовий акт, здійснюваний у зв'язку з тематичною сферою контексту у випадку реалізації слів, що не виявляють багатозначності у межах однієї субмови, наприклад, *archivolt*, *archstone*, *arcade*, *acanthus*, *stylobate*, *arch*, *motif* у субмові АМ. Якщо ж ідеться про полісемію у межах однієї субмови, вказівка на тематичну сферу є явно недостатньою. Зняти багатозначності пов'язане в цьому випадку з аналізом контекстуальних ознак, що зумовлюють актуальне значення відповідної мовної форми й можуть міститися в межах мікроконтексту /речення/, макроконтексту /абзацу/ та всього тексту.

В даному дослідженні ми виходимо з того, що мовні знаки реалізуються в науково-технічному тексті на основі своєї системної зичимості, а контекст уточнює та конкретизує віртуальне значення, яке не має чітких меж, оскільки неможливо з'являти знати всі актуальні смисли, що з ними воно може співвідноситися в текстах певної предметної сфери.

У розділі 1.3 подається опис семантичного простору досліджуваної субмови. Далі здійснюється аналіз лексико-граматичних класів слів, що належать до базової мови, й визначається відсоток охоплення модельованих текстів кожним з цих класів.

Лексичні одиниці базової мови АМ представлені десятима класами слів, з яких 4 класи - домінантні слова та 6 класів - слова заповнювання. Домінантні слова, що означають поняття, безпосередньо пов'язані з науково-технічною ситуацією, описуваною в тексті, охоплюють 51,7% тексту, а частка слів заповнювання становить 35,73%. Порівняння частки кожного лексико-граматичного класу в охопленні модельованих текстів показало, до іменників є найбільш репрезентативним класом слів, який складає ядро лексики досліджуваної субмови.

Другий розділ присвячено дослідженню функціонально-семантичних характеристик слів, представлених у тематичних групах іменників і, зокрема, аналізу змістової структури слів, що входять до найчастотніших груп.

Опис тематичних груп іменників як основних номінативних знаків дозволив передусім визначити, які явила об'єкти та процеси позамовної дійсності мають власні позначення в англійській базовій субмові АМ.

Іменники у базовій субмові АМ представлені п'ятинадцятьма тематичними групами. Вони охоплюють 412 лексем, що становить 22970 слововживань. Список тематичних груп й дані про кількість одиниць, що входять до цих груп, а також про їх нагромаджену абсолютну частоту, представлені в Таблиці I /див. с.7 /.

Тематичні групи є своєрідними мікросистемами, котрі відбивають змістову структуру Лексик субмови АМ. У тематичних групах поряд з найменуваннями спеціальних понять представлені іменники, що відбивають зв'язок архітектури з мистецтвом, суспільним ладом та його економікою, кліматичними й інженерно-геологічними умовами.

Перві дев'ять груп є ключовими для досліджуваної субмови й містять найменування основних понять даної предметної сфери. Найчастотнішими виявилися такі групи: "Елементи будівель та споруд", "Будівлі та споруди", "Елементи міста та поселень", "Приміщення". Вони охоплюють 200 лексичних одиниць, що складає 13545 СВ.

Тематична група назв елементів будівель та споруд найчисленніша. Іменники, що входять до цієї групи, є ключовими для субмови АМ, оскільки планувальне вирішення будівлі в першу чергу залежить від її конструктивної схеми та об'ємно-планувальної структури. До цієї групи входять назви об'ємно-планувальних, архітектурних та конструктивних елементів споруд /wall/F=322/, roof/F=215/, column/F=171/, façade/F=121/, foundation/F=40/, truss/F=24/, pediment/F=12/ -а ін./.

У текстах досліджуваної субмови функціонують слова, що належать до різних лексичних нарів, які утворюють основу наукового тексту. У групі назв елементів будівель і споруд зареєстровані слова з такими актуальними значеннями, котрі можна віднести до загальнолітературного, загальнонаукового та термінологічного на-

Таблиця I

№№	Тематичні групи	Кількість слів	Кількість СВ
1.	Елементи будівель та споруд	100	5502
2.	Будівлі та споруди	41	3496
3.	Елементи міста й поселень	32	2691
4.	Приміщення	27	1856
5.	Назви осіб	50	1850
6.	Будівельні роботи й технологічні процеси	28	1543
7.	Математичні поняття	23	1496
8.	Будівельні матеріали	28	1320
9.	Проектна документація	11	1232
10.	Мистецтво	15	465
11.	Економічні поняття	13	413
12.	Елементи природного середовища	19	384
13.	Інженерне обладнання будівель	12	280
14.	Сторони світу	6	269
15.	Характеристики будівельних матеріалів та елементів	7	173
Всього:		412	22970

рів лексики. Більшість цих одиниць належить до шару термінологічної лексики.

У даній групі представлені архітектурні терміни, сконструйовані з греко-латинських елементів / abacus, arsis, arch, attic,

architrave, astragal та ін. / Найвищість термінів грецького й латинського походження у досліджуваній субмові спричинена позамовними чинниками. Бурхливий розвиток архітектури в античному світі зумовив формування відповідної термінології.

Ряд термінів цієї групи, використовувані для іменування елементів споруд, утворені шляхом модифікації загальнолітературних значень слів. Так, наприклад, шляхом метафоричного переносу утворені термінологічні значення wing - крило /будівлі/, arch - консоль, flight - прогін /сходів/, heel - каблучок, cradle - опорна подушка.

Чимало вузькоспеціальних термінів, використовуваних для номінації елементів споруд, не увійшли до базової субмови. Всі вузькоспеціальні терміни, будучи інформативними, мають досить низький частотний ранг, і чимало їх розташовані у зоні низьких частот $f < 10$ /.

Тематична група є основою для виділення лексико-семантичних груп. Специфічні риси лексики конкретної субмови розкриваються за допомогою аналізу лексичних відношень окремих номінативних одиниць у лексико-семантичній групі. Лексико-семантична група становить лексико-семантичну парадигму, в котру лексичні одиниці, що належать до однієї частини мови, групуються на основі інваріантної ознаки. Визначення інваріантних та уточнюючих ознак у змістовій структурі лексичних одиниць, що функціонують у науково-технічному тексті, є важливим для розв'язання завдань прикладного характеру. Зокрема, це необхідно для формального запису смислу при мовному перекладі.

Дослідження змістової структури значень лексичних одиниць, що входять до тематичної групи назв елементів споруд, засвідчило, що в цілому цю групу не можна розглядати як лексико-семантичну парадигму. Але більшість ЕСВ розподіляються за підгрупами, в кожній з яких зафіксовано домінуючу інваріантну ознаку.

Аналіз значень іменників дозволив нам виділити підгрупи, об'єднані на основі таких інваріантних ознак: 1/ частина споруди; 2/ опора; 3/ конструкція; 4/ покриття; 5/ шматок дерева чи металу; 6/ сторона споруди.

Основними уточнюючими ознаками у змістовій структурі цих одиниць є "функціональне призначення" . / wall - one of

the sides of a room or building connecting floor and ceiling or foundation and roof /, "розташування" / basement - the part of a building that is wholly or partly below ground level/ та "особливості конструкції" / vault - an arched structure of masonry usu. forming a ceiling or roof /. Повний перелік уточнюючих ознак, зареєстрованих у кожному з цих угруповань, представлено у Таблиці 2 /с.10 /.

Тематична група "Будівлі та споруди" охоплює лише 41 слово, але за нагромадженою абсолютною частотою цих слів вона посідає друге місце. Лексеми, що входять сюди, є назвами громадських, житлових, промислових будівель та інших видів споруд / building /F=1002/, house/F=354/ construction/F=200/, structure/F=180/, hospital/F=116/, hotel/F=105/, bridge/F=39/ та ін./.

Ця тематична група, виділена нами з частотного списку базової субмови АМ, являє собою лексико-семантичну парадигму, усі члени якої містять домінуючу ознаку "споруда". Домінуюча ознака доповнюється рядом уточнюючих, серед яких зареєстровані такі: 1/ функціональне призначення; 2/ особливості конструкції; 3/ місцезнаходження; 4/ розмір; 5/ вага; 6/ ознака "особи".

Порівняння словникових дефініцій одних і тих же значень іменників у різних словниках показало, що кількість уточнюючих ознак та їх ієрархія у змістовій структурі значень можуть не співпадати у різних авторів.

Висока нагромаджена частота слів, що входять до тематичної групи "Елементи міста та поселень", зумовлена особливостями самої предметної сфери. Розробка планування міста, його основних елементів та їхнього взаємного розташування є одним з найважливіших етапів архітектурного проектування. Більшість лексем цієї групи являють собою назви поселень та їх окремих зон / site /F=333/, city/F=312/, court/F=103/, town/F=82/, district/F=56/, suburb/F=29/, estate/F=12/ та ін. /

У плануванні структури міста велику увагу приділяють розміщенню вуличної мережі, організації руху транспорту, озеленінню території. Звідси й уживання слів, пов'язаних з цими поняттями/ street /F=286/, square/F=90/, park/F=78/, plaza/F=25/, avenue/F=14//.

Таблиця 2

Інваріантна ознака	Функціо- нальне призна- чення	Розташу- вання	Уточнюючі ознаки						
			Особли- вості конст- рукції I	Розмір	Форма	Вага	Мате- ріал	Спосіб виготов- лення	Спосіб кріплення
1. Частина споруди	+	+	+	-	+	-	-	+	-
.. Опора	+	+	+	-	-	-	-	-	-
3. Конструкція	+	-	+	-	-	-	+	-	-
4. Покрытие		+	+	-	+	-	-	-	-
5. Штучн дерева чи металу	+	+	+	+	+	+	-	-	+
6. Сторона поруди	+	+	+	-	-	-	-	-	-

Більшість значень, що входять до тематичної групи назв елементів міста й поселень, можна згрупувати за домінантною ознакою "частина земельного простору", котра представлена як в експліцитній, так і в імпліцитній формі, наприклад, site - a space of ground occupied or to be occupied by a building.

Серед уточнюючих ознак у цій групі слів зареєстровані такі: 1/ місцезнаходження; 2/ функціональне призначення; 3/ розмір; 4/ заселеність; 5/ наявність огорожі; 6/ матеріал покриття.

Основними елементами планування будівель є приміщення, у яких відбуваються різні функціональні процеси. До тематичної групи "Приміщення" увійшло 27 лексичних одиниць, які охоплюють 1856 СВ / room/F=445/, kitchen/F=66/, auditorium/F=45/, foyer/F=42/, bedroom/F=38/, bathroom/F=25/, lounge/F=17/ та ін. /

Дослідження змістової структури значень цих одиниць показало, що дана група в цілому являє собою лексико-семантичну парадигму, члени якої об'єднані спільною домінантною ознакою "приміщення". Значальним у цій групі є слово room, його змістова структура виражає значення, спільне для всіх членів групи.

Уточнюючими ознаками, зареєстрованими у змістовій структурі членів цієї групи, є: 1/ функціональне призначення; 2/ тип будівлі; 3/ обладнання; 4/ розмір; 5/ умеблявання; 6/ ознака "особи"; 7/ вишуканість.

З проблемою визначення актуального значення слова у текстах конкретної субмови пов'язане питання про співвідношення автосемантиї та синсемантиї у змістовій структурі слова. Під автосемантиєю розуміємо здатність мовної одиниці виражати значення незалежно від інших мовних одиниць. До синсемантичних належать мовні одиниці, що виражають значення лише в сполученні з іншими мовними одиницями на фоні контексту або ситуації /О.В. Гуляга/.

Більшість ЛСВ, представлених у тематичних групах іменників субмови АМ, співвідносяться з автосемантичними ЛСВ, зареєстрованими у глумачних словниках. У цих групах представлені також синсемантичні ЛСВ, які мають широкий обсяг значення/structure, element, construction, building, room, material та ін. /

Співвіднесення синсемантичних ЛСВ з конкретним денотатом часто пов'язане з їхньою здатністю виконувати заміновальку функцію, якщо слід уникати повторення слів, котрі називають конкретні споруди, матеріали та ін. Якщо при першій згадці таких споруд, приміщень, конструктивних та архітектурних елементів автори науко-

вих повідомлень використовують автосемантичні імена-назви /bridge, lounge, framework та ін./, то надалі при позначенні тих же денотатів перевага віддається синсемантиї. При цьому синсемантичне слово набуває того ж змісту, що й автосемантичне / structure ← → bridge, room ← → lounge, element ← → framework /. Синсемантия таких ЛСВ зумовляє порівняно високу абсолютну частоту їх вживання у текстах вибірки порівняно з більшістю автосемантичних ЛСВ, що входять до тематичних груп.

Третій розділ присвячено дослідженню особливостей актуалізації високочастотних іменників, які проявляють багатозначність у межах субмови АМ /у складі area, block, development, facility, floor, unit /. Визначальними чинниками відбору стали I/ висока частотність даних іменникових лексем: 2/ їхня полісемічність у межах досліджуваної субмови.

Аналіз даних словників та перевірка цих даних свідченнями контекстологічного аналізу, здійсненого на зібраному матеріалі предметної сфери АМ, дозволили встановити лексико-семантичні варіанти іменників зони високої частоти, які функціонують у субмові АМ. Укладено картотеку всіх мікроконтекстів уживання цих ЛСВ.

Семантичному аналізу піддано різнотипні контексти вживання указаних іменників. Різнотипними вважаємо контексти, вживаючись у яких, слово називає предмети різних класів та реалізує різні словникові значення.

Аналіз контекстів вживання відібраної групи іменників підтверджує думку про те, що контекст розшифровується не за допомогою інтуїції, а шляхом логічних міркувань, котрі в основному піддаються формальному опису. /Г.В. Колманський/. Характерною рисою такого аналізу є врахування взаємодії слова, що реалізується, з семантичними показниками.

Дослідження усіх контекстів, у яких актуалізуються вказані іменники, дозволило встановити: незважаючи на те, що для технічного тексту кон'югативних субмов, на думку ряду науковців, не характерна полісемія, розглянуті іменники реалізують від 2 до 5 віртуальних значень у текстах даної предметної сфери.

Особливістю субмови на лексичному рівні проявляються у виборі окремих ЛСВ того чи іншого слова з-поміж усіх можливих у мові.

Результати здійсненого статистичного аналізу свідчать про те, що одні ЛСВ слова вживаються украй рідко, а інші мають тенденцію до регулярної відтворюваності в науково-технічному тексті, т.т. високу синтагматичну вірогідність.

Найчастотніший ЛСВ будь-якого з-поміж розглянутих іменників охоплює від 61,3% до 91% усіх вживань слова у текстах субмови АМ. Ці дані свідчать про те, що висока частота багатозначного слова у науково-технічному тексті пояснюється високою вживаністю лише окремих ЛСВ, а не всіх ЛСВ, котрі функціонують у текстах конкретної субмови. Так, наприклад, іменник development найчастіше вживається в актуальному значенні "забудова", яке охоплює 91% усіх вживань цього слова у текстах вибірки. Дане слово актуалізується також у значеннях "розробка" й "розвиток". Однак параметри вживання слова development у цих значеннях украй нечисленні й становлять лише 9%.

При встановленні значень полісемічних слів у науково-технічному тексті не можна спиратися тільки на словники, оскільки не всі ЛСВ у словниках представлені в повному обсязі своїх семантичних можливостей, котрі розкриваються лише при аналізі їхніх функціональних характеристик.

В ряді випадків при реалізації високочастотних синсемантичних ЛСВ відбувається поява нових ЛСВ або додаткових актуальних смислів, не зареєстрованих словниками. Синсемантия таких слів, їхня контекстуальна обумовленість виражається у тому, що, перебуваючи у прямому чи опосередкованому синтаксичному зв'язку зі своїми контекстуальними партнерами, вони підлягають впливу їхньої семантики, зазнаючи часткової десемантизації свого власного значення. Але, як свідчить аналіз нашого матеріалу, ці нові актуальні значення не виходять за межі семантичного потенціалу слова.

Так, наприклад, іменник area зареєстровано у текстах вибірки в актуальних значеннях /"приміщення", "зал", "відділ", "частина", "приймальча палата", "каса" та ін./, які не відбиті в жодному з розглянутих словників. Ці значення потенційно закладені у семантичну структуру даного слова, оскільки їх можна у певній мірі співвіднести з синсемантичними ЛСВ, представленими у тлумачному словнику - певний протиг простору чи поверхні, або простір, що виконує спеціальну функцію. Цей ЛСВ виражає в парадигматиці узагальнену ознаку простору і, потрапляючи на синтагматичну вісь,

може набувати різного змісту залежно від контексту.

Актуальні значення іменників *area* - "приміщення" /*F=97*/ та *unit* - "будівля" /*F=89*/ не відбиті конкретно у дефініціях глумачних словників. Але висока абсолютна частота вживання даних лексем у цих значеннях вказує на те, що вони не є оказіональними у текстах субмови АМ. Й можна передбачити, що зі збільшенням вибірки частота їх зростатиме. Висока частота вживання й особливості лексичної сполучуваності дають підстави вважати ці значення самостійними лексико-семантичними варіантами у субмові АМ.

До семантичних чинників обумовленості значення слова належить типове сполучуваність кожного з його лексико-семантичних варіантів. Кожен ЛСВ слова має свою *форму* функціонування у певній субмові, котра являє собою суму типів контекстів його вживання. Саме тому, що умови реалізації в тексті різні для кожного ЛСВ, забезпечується однозначне розуміння повідомлення.

Дослідження умов та характеру актуалізації розглянутих іменників дозволило встановити, що лексична сполучуваність відіграє головну роль при визначенні номінативного потенціалу ЛСВ.

Контекстні варіанти слова в одному й тому ж значенні семантично співвіднесені з одними й тими самими лексичними одиницями. Наприклад, слово *area* в актуальному значенні "площа, простір" сполучається в усіх однотипних контекстах субмови АМ з іменниками, які позначають частини будівель / *ceiling area, vault area, stair area, wall area*/ та приміщення / *lobby area, nursery area, bathroom area* /.

Розширення сполучуваності за межі вказаних вище груп веде до зміни значення. Так, у сполученні з прикметниками та іменниками, що означають певну територію / *residential area, suburban area, industrial area, city area*/, слово *area* актуалізується у значенні "район". Таким чином, сполучуваність може бути не тільки показником значення, а й показником зміни значення: змінюється значення слова - з'являються інші можливості сполучуваності.

Експлікації лексико-семантичних варіантів відібраної групи іменників відбувається найчастіше у межах мікроконтекстних зв'язків. У ряді випадків при реалізації слова, яке має широку понятійну основу, для визначення актуального значення необхідний аналіз не тільки безпосереднього лексичного оточення, а й ширшого

контексту, котрий розкриває ситуацію, в якій актуалізується розглядувана лексема.

У висновках узагальнюються основні результати проведеного дослідження, одержані при аналізі конкретного мовного матеріалу.

Основні положення дисертації висвітлені у наступних публікаціях:

1. Особенности перевода слов "разного" значения в техническом тексте // Теория и практика перевода: Тезисы докладов П Зональной научно-методической конференции.- Свердловск: Изд-во УПИ, 1990.- С.125 /у співавт./.

2. Оптимизация обучения чтению научно-технического текста на субязыковой основе // Обучение профессионально-ориентированной иноязычной речевой деятельности: Тезисы докладов научно-методической конференции.- Калининград: Изд-во КВИМУ, 1990.- С.10-11 /у співавт./.

3. Перевод многозначных слов в техническом тексте /на материале английского подязыка архитектуры и градостроительства// Современная технология обучения иностранному языку в высшей школе: Тезисы докладов научно-методической конференции.- Воронеж: Изд-во ВВАМУ, 1991.- С.22.

4. Особенности актуализации и перевода существительного ягев в подязыке архитектуры и градостроительства // Перевод как вид речевой деятельности: Сб. науч. ст. - Воронеж: Изд-во ВВАМУ, 1992.- С.61-65.

5. Методические указания. Частотный англо-русский словарь-минимум по архитектуре и градостроительству.- Одесса: Изд-во ОИИИ, 1993.- 92 с.

6. Методические указания к лекциям по курсу "Архитектурные конструкции, архитектура зданий и градостроительство". Для студентов специальности 2903, 2904 /на английском языке/. Часть I.- Одесса: Изд-во ОИИИ, 1993.- 43 с./у співавт./.

Кучер

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Подп.к печати 25.05.94г. Формат 6Сх84 1/16.
Об"єм ,7уч.изд.л. І,Оп.л. Заказ № 454. Тираж 100экз.
Гортипография Одесского управления по печати, цех №3.
Ленина 49.

457488

AB 30.386

AB 30.386